

W dur i w moll

- [W dur i w moll](#)

Źródło: Marcin Łukasiewicz, licencja: CC0.

Ważne daty

od około połowy XVII w. do początku XX w. – panowanie w muzyce europejskiej systemu dur-moll.

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

2. W zakresie gry na instrumentach. Uczeń:

1) gra na instrumentach ze słuchu lub/i przy pomocy nut (w zespole lub/i solo) na jednym lub kilku instrumentach melodycznych (do wyboru np. flet podłużny, flażolet /flecik polski/, pianino, keyboard, gitara, dzwonki, metalofon, ksylofon i inne) oraz perkusyjnych niemelodycznych:

B) melodie,

C) proste utwory,

D) akompaniament.

4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:

1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości)

A) reprezentatywnych dla kolejnych epok

3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

1. Uczeń zna, rozumie i wykorzystuje w praktyce:

1) podstawowe pojęcia i terminy muzyczne (pięciolinia, klucz, nuta, pauza, wartość rytmiczna, dźwięk, gama, akord, akompaniament) oraz zależności między nimi;

2. Uczeń odczytuje i zapisuje elementy notacji muzycznej:

1) nazywa dźwięki gamy, rozpoznaje ich położenie na pięciolinii;

Nauczysz się

zapisywać, śpiewać, grać i rozpoznawać słuchem gamę C-dur;
zapisywać, śpiewać, grać i rozpoznawać słuchem gamę a-moll;
określać słuchem tonację utworów – durową oraz molową;

System dur-moll

System dur-moll to system organizacji materiału dźwiękowego, panujący w muzyce europejskiej od około połowy XVII w. do początku XX w. Nazwa pochodzi od dwóch odmian, w jakich występują tworzone w nim konstrukcje dźwiękowe, tzw. trybów – durowego i molowego, lub inaczej majorowego i minorowego. [...] Utwory oparte na systemie dur-moll określane są, jako tonalne lub funkcyjne.

Źródło: *Encyklopedia muzyki*, pod red. A. Chodkowskiego, PWN, Warszawa 1995

Utwory napisane w tonacji durowej odbieramy, jako wesołe i pogodne, natomiast utwory napisane w tonacji molowej odbieramy, jako smutne. Warto podkreślić, że system dur-moll do tej pory stosowany jest z powodzeniem w muzyce rozrywkowej.

Ćwiczenie 1

Wskaż zdania, które są prawdziwe.

- ☐ Utwory oparte na systemie dur-moll określane są, jako tonalne.
- ☐ Utwory oparte na systemie dur-moll określane są, jako atonalne.
- ☐ Zamienna nazwa trybu molowego to tryb majorowy.
- ☐ Zamienna nazwa trybu molowego to tryb minorowy.
- ☐ System dur-moll to system organizacji materiału dźwiękowego panujący w muzyce europejskiej od około połowy XVII w. do końca XX w.

Skala czy gama?

Skala to ciąg dźwięków zbudowany wg stałego schematu. Poszczególne dźwięki następujące po sobie to stopnie skali. Oznaczamy je cyframi rzymskimi. Skalę rozpoznajemy po odpowiednich odległościach pomiędzy stopniami. Istnieje wiele rodzajów skali, związane jest to, m.in. z kulturą muzyczną różnych narodów.

Czym więc jest **gama**? Gama to konkretna skala zapisana od konkretnego dźwięku.

Na dzisiejszej lekcji poznasz dwie gamy oparte na skali durowej i molowej. Są to skale siedmiodźwiękowe. Warto jednak pamiętać, że najstarsze skale muzyczne miały od dwóch do pięciu dźwięków.

Ćwiczenie 2

Wybierz właściwe wyrazy i uzupełnij zdania.

to ciąg dźwięków zbudowany wg stałego schematu. Poszczególne dźwięki następujące po sobie to skali. Oznaczamy je cyframi . Skalę rozpoznajemy po odpowiednich odległościach pomiędzy stopniami. Gama to konkretna zapisana od konkretnego dźwięku. Skala durowa i molowa składa się z lub ośmiu dźwięków.

arabskimi

gama

wartości rytmiczne

stopnie

Gama

siedmiu

rzymskimi

pięciu

skala

Skala

Budowa gamy durowej. Gama C-dur

((Odległości pomiędzy poszczególnymi stopniami gamy durowej przedstawiają się następująco:

Od stopnia I do stopnia II – cały ton,

Od stopnia II do stopnia III – cały ton,

Od stopnia III do stopnia IV – półton,

Od stopnia IV do stopnia V – cały ton,

Od stopnia V do stopnia VI – cały ton,

Od stopnia VI do stopnia VII – cały ton,

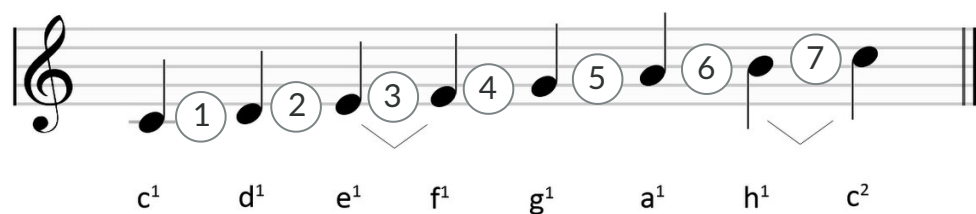
Od stopnia VII do stopnia VIII – półton.

Źródło: F. Wesołowski, *Zasady muzyki*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1986

Ważne!

Stopień VIII jest powtórzeniem stopnia I o oktawę wyżej. Dźwięki odległe o oktawę są bardzo podobne i noszą te same nazwy, różnią się jedynie wysokością, np. c1 – c2.

GAMA C-DUR

∨ - oznaczenie półtonu w gamie

1

cały ton

2

cały ton

3

półton

4

cały ton

5

cały ton

6

cały ton

półton

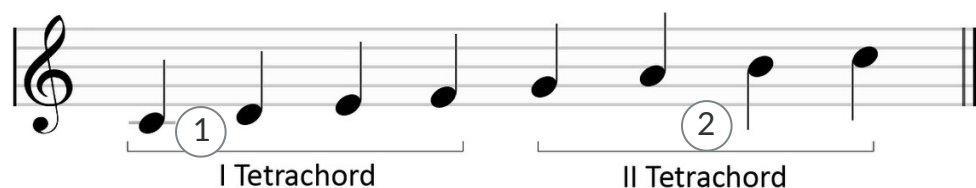
Gama C-dur, 1.bp.blogspot.com, CC BY 3.0

Według poznanego następstwa dźwięków dla skali durowej została zbudowana gama C-dur, czyli skala durowa od dźwięku „c”. Odległości półtonu występują między III i IV stopniem, czyli między dźwiękami e1 – f1 oraz między VII i VIII stopniem, czyli między dźwiękami h1 – c2. Pomiędzy pozostałymi stopniami występuje odległość całego tonu.

Gamy durowe oznaczamy wielką literą, np. C, D, E itp., czytamy zaś C – dur (C major), D – dur (D major), E – dur (E major) itp.

Gamę możemy podzielić na dwa odcinki o takich samych odległościach między poszczególnymi dźwiękami. Nazywamy je tetrachordami (z greckiego tetra = cztery, chorda = dźwięk, struna).

GAMA C-DUR

1

I Tetrachord: c1, d1, e1, f1

2

II Tetrachord: g1, a1, h1, c2

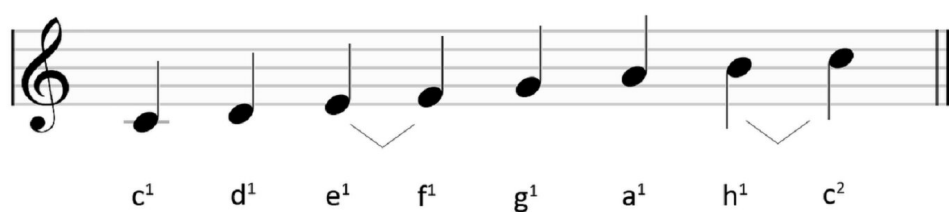
Tetrachordy, 1.bp.blogspot.com, CC BY 3.0

Polecenie 1

Wykonaj zadanie wg poniższej instrukcji:

- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym gamę C-dur: c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, a¹, h¹, c².
- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym gamę C-dur i jednocześnie zaśpiewaj gamę C-dur nazwami literowymi.
- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym I tetrachord gamy C-dur, drugi tetrachord zaśpiewaj nazwami literowymi.
- Zaśpiewaj I tetrachord gamy C-dur nazwami literowymi, drugi tetrachord zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym.
- Zadanie w parach: Zaśpiewaj I tetrachord gamy C-dur nazwami literowymi, następnie druga osoba II tetrachord gra na dowolnym instrumencie melodycznym.
- Zadanie w parach: Zagraj I tetrachord gamy C-dur, następnie druga osoba II tetrachord śpiewa nazwami literowymi.

GAMA C-DUR

∨ - oznaczenie półtonu w gamie

M-039-FOTO1 Gama C-dur, 1.bp.blogspot.com, CC BY 3.0

Budowa gamy molowej. Gama a-moll

⌘ Odległości pomiędzy poszczególnymi stopniami gamy molowej przedstawiają się następująco:

Od stopnia I do stopnia II – cały ton,

Od stopnia II do stopnia III – półton,
Od stopnia III do stopnia IV – cały ton,
Od stopnia IV do stopnia V – cały ton,
Od stopnia V do stopnia VI – półton,
Od stopnia VI do stopnia VII – cały ton,
Od stopnia VII do stopnia VIII – cały ton.

Źródło: F. Wesołowski, *Zasady muzyki*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1986

Ważne!

Stopień VIII jest powtórzeniem stopnia I o oktawę wyżej. Dźwięki odległe o oktawę są bardzo podobne i noszą te same nazwy, różnią się jedynie wysokością, np. a1 – a2.

- 1
cały ton
- 2
półton
- 3
cały ton
- 4

cały ton

5

półton

6

cały ton

7

cały ton

Gama a-moll, wikimedia.org, CC BY 3.0

Według poznanego następstwa dźwięków dla skali molowej została zbudowana gama a-moll, czyli skala molowa od dźwięku „a”. Odległości półtonu występują między II i III stopniem, czyli między dźwiękami h – c1 oraz między V i VI stopniem, czyli między dźwiękami e1 –f1. Pomiędzy pozostałymi stopniami występuje odległość całego tonu.

Gamy molowe oznaczamy małą literą, np. a, h, c itp., czytamy zaś a – moll (a minor), h – moll (h minor), c – moll (c minor), itp.

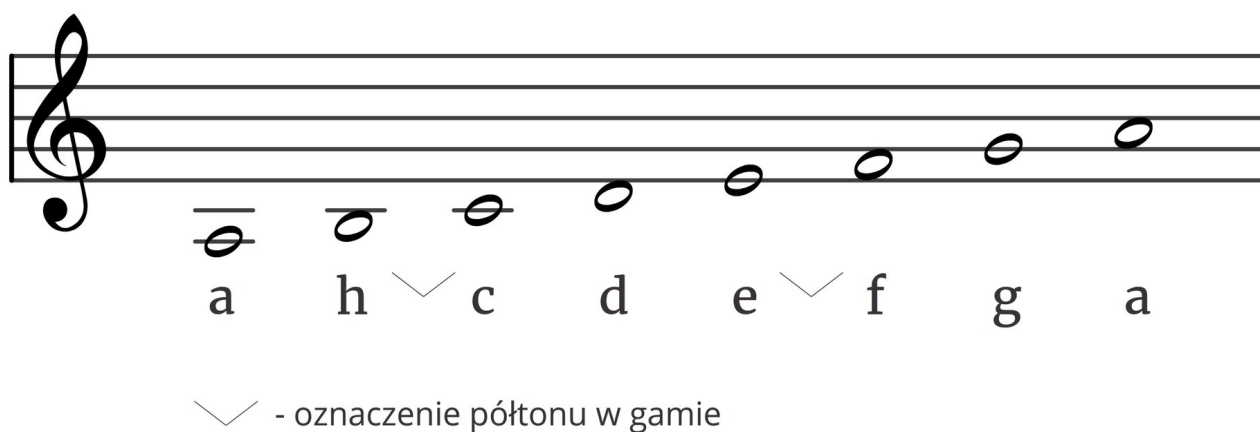
Również gamę molową dzielimy na dwa tetrachordy. W przypadku omawianej gamy a-moll będą to:

- I Tetrachord: a, h, c1, d1,
- II Tetrachord: e1, f1, g1, a1.

Polecenie 2

Wykonaj zadanie wg poniższej instrukcji:

- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym gamę a-moll: a, h, c1, d1, e1, f1, g1, a1.
- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym gamę a-moll i jednocześnie zaśpiewaj gamę a-moll nazwami literowymi.
- Zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym I tetrachord gamy a-moll, drugi tetrachord zaśpiewaj nazwami literowymi.
- Zaśpiewaj I tetrachord gamy a-moll nazwami literowymi, drugi tetrachord zagraj na dowolnym instrumencie melodycznym.
- Zadanie w parach: Zaśpiewaj I tetrachord gamy a-moll nazwami literowymi, następnie druga osoba II tetrachord gra na dowolnym instrumencie melodycznym.
- Zadanie w parach: Zagraj I tetrachord gamy a-moll, następnie druga osoba II tetrachord śpiewa nazwami literowymi.

Ćwiczenie 3

Wybierz właściwe sugerowane odpowiedzi i uzupełnij zdania.

Gamy durowe () oraz molowe () różnią się między sobą budową - układem całych tonów i półtonów oraz brzmieniem.

Gama durowa naturalna posiada półtony pomiędzy stopniami: .

Gama durowa harmoniczna posiada półtony pomiędzy stopniami: .

Gama molowa naturalna posiada półtony pomiędzy stopniami .

Gama molowa melodyczna - w górę gama dorycka (podwyższony VI i VII stopień gamy), w dół - .

naturalna

majorowe

II-III i V-VI

III-IV i VII-VIII

minorowe

III-IV, V-VI i VII-VIII

Polecenie 3

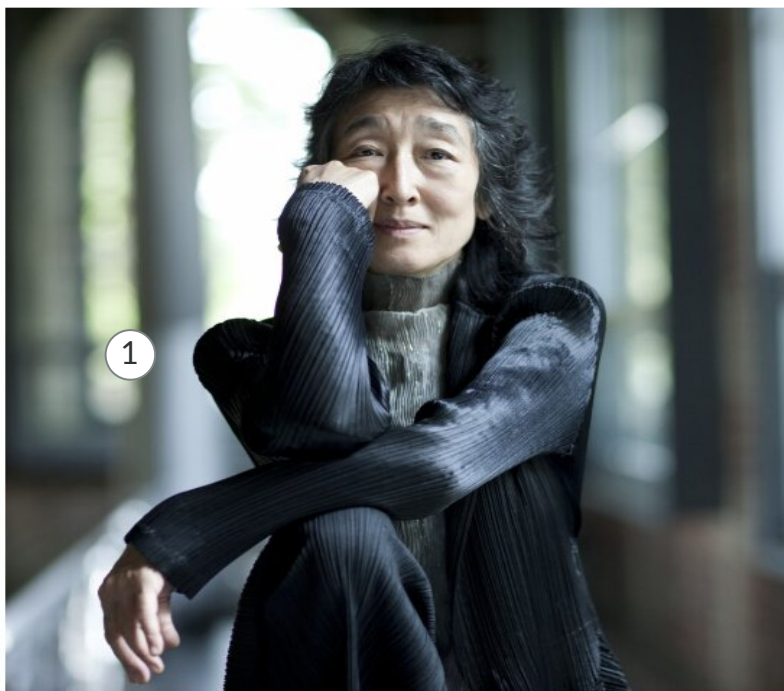
Zapisz w zeszyte na pięciolinii gamę C-dur i podpisz dźwięki nazwami literowymi. Zaznacz I i II tetrachord. Następnie zaśpiewaj dźwięki gamy C-dur bez pomocy instrumentu.

Polecenie 4

Zapisz w zeszyte na pięciolinii gamę a-moll i podpisz dźwięki nazwami literowymi. Zaznacz I i II tetrachord. Następnie zaśpiewaj dźwięki gamy a-moll bez pomocy instrumentu.

Jak to brzmi? Czyli gamy i tonacje w praktyce

Ćwiczenie 4

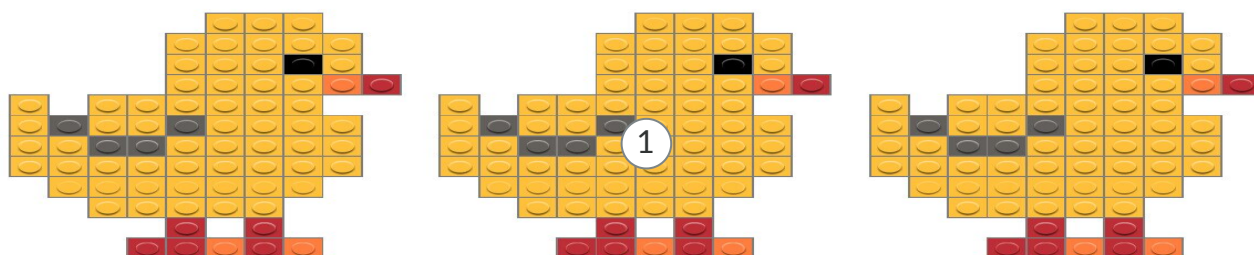
1

Wolfgang Amadeusz Mozart, *Ah, vous dirais-je, Maman* KV265, tonacja durowa

Wykonawca: Mitsuko Uchida

Źródło: Mozart: Complete Edition Box 9: Piano Music

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

1

Wolfgang Amadeusz Mozart, *Ah, vous dirais-je, Maman* KV265, tonacja molowa

Wykonawca: Mitsuko Uchida

Źródło: Mozart: Complete Edition Box 9: Piano Music

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

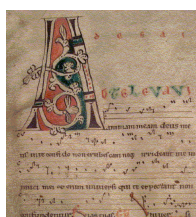
Wysłuchaj dwóch fragmentów utworu W. A. Mozarta *Ah, vous dirais-je, Maman* KV265.

Pierwszy fragment jest zapisany w tonacji durowej, drugi w molowej. Postaraj się usłyszeć różnice w brzmieniu i nastroju. Porozmawiaj z innymi uczniami na ten temat, uzasadnij swoją wypowiedź. Wpisz w okienko nazwę instrumentu, które słyszysz w tych fragmentach.

Instrument, który słyszałem w we fragmentach *Ah, vous dirais-je, Maman* W. A. Mozarta to

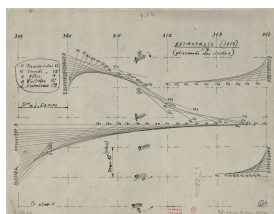
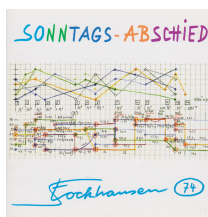
Ewolucja notacji muzycznej

W XX wieku w efekcie wprowadzania niekonwencjonalnych technik kompozytorskich i nietypowych instrumentów zaczęto odchodzić od tonalności. Na kilku grafikach prześledzisz ewolucję notacji muzycznej od średniowiecza po czasy współczesne.

Fryderyk Chopin, „Polonez As-dur” op. 53, rękopis, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chopin_Polonez_A-dur_op.53_ms), domena publiczna

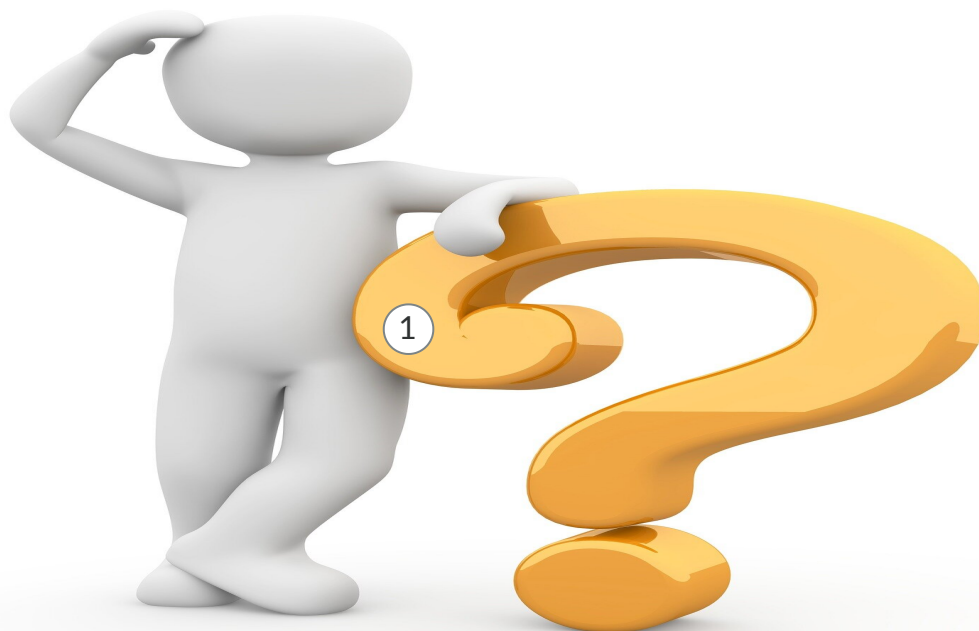

Praca domowa

Określ słuchem tonację utworów: C-dur lub a-moll. Postaraj się usłyszeć różnice w brzmieniu i nastroju. Słuchaj dowolnego fragmentu utworu. Wybierz nazwę aparatu wykonawczego lub instrumentu, który słyszysz w danym utworze.

Wysłuchaj fragmentu utworu i rozwiąż dwa poniższe zadania.

Ćwiczenie 5

Określ słuchem tonację utworu.

☐ a-moll

☐ C-dur

Ćwiczenie 6

Symfonia nr 41 (Jowiszowa) W. A. Mozarta jest wykonywana przez:

☐ orkiestrę symfoniczną

☐ orkiestrę dętą

☐ kwintet fortepianowy

☐ kwartet smyczkowy

Wysłuchaj utworu i rozwiąż dwa poniższe zadania.

1

24 Kaprysy op. 1 Kaprys nr 24 (Tema con variazioni. Quasi presto), autorstwa Niccolò Paganiniego

Wykonawca: Itzhak Perlman
Źródło: Itzhak Perlman: A Portrait

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

Ćwiczenie 7

Określ słuchem tonację utworu.

☐ a-moll

☐ C-dur

Ćwiczenie 8

Kaprys nr 24 N. Paganiniego jest wykonywany przez:

☐ orkiestrę symfoniczną

☐ altowiolistę

☐ skrzypka

☐ kwartet smyczkowy

Słownik pojęć

Atonalność

sposób doboru i organizacji materiału dźwiękowego w muzyce, przeciwstawny tonalności.

Gama

następstwo dźwięków uporządkowanych wg stosunków interwałowych, właściwych dla określonej skali w systemie dur-moll.

Interwał

różnica wysokości dwóch dźwięków współbrzmiących (i. harmoniczny) lub następujących po sobie (i. melodyczny).

Kwarta

interwał między pierwszym a czwartym stopniem, drugim a piątym itd., złożony z 4–6 półtonów.

Oktawa

podstawowy interwał, odległość 8 stopni skali diatonicznej.

Skala

zbiór co najmniej dwóch dźwięków, tworzących w ramach każdej oktawy stały układ stosunków interwałowych (interwał), np. pentatonika, 6-stopniowa skala całotonowa, heptatonika (którą tworzą głównie skale diatoniczne, m.in. durowa i molowa), 12-stopniowa skala chromatyczna, 24-stopniowa skala ćwierćtonowa i inne skale mikrofonowe.

System dur-moll

system organizacji materiału dźwiękowego w muzyce eur., panujący od ok. poł. XVII do pocz. XX w., zw. też systemem funkcyjnym, systemem tonalnym lub tonalnością dur-moll.

Tetrachord

grupa czterech, różnych pod względem wysokości, dźwięków uszeregowanych w obrębie kwarty.

Tonacja

podstawa melodyczno-harmoniczna utworu w systemie dur-moll, wyznaczona przez związki funkcyjne między dźwiękami i akordami danej gamy durowej lub molowej.

Tonalność

właściwość muzyki (tzn. danego utworu, przebiegu muz.) polegająca na podporządkowaniu wszystkich dźwięków jednemu dźwiękowi centralnemu, np. tonice (tonika) w systemie dur-moll, w którym jest też utożsamiana z oparciem utworu na danej tonacji.

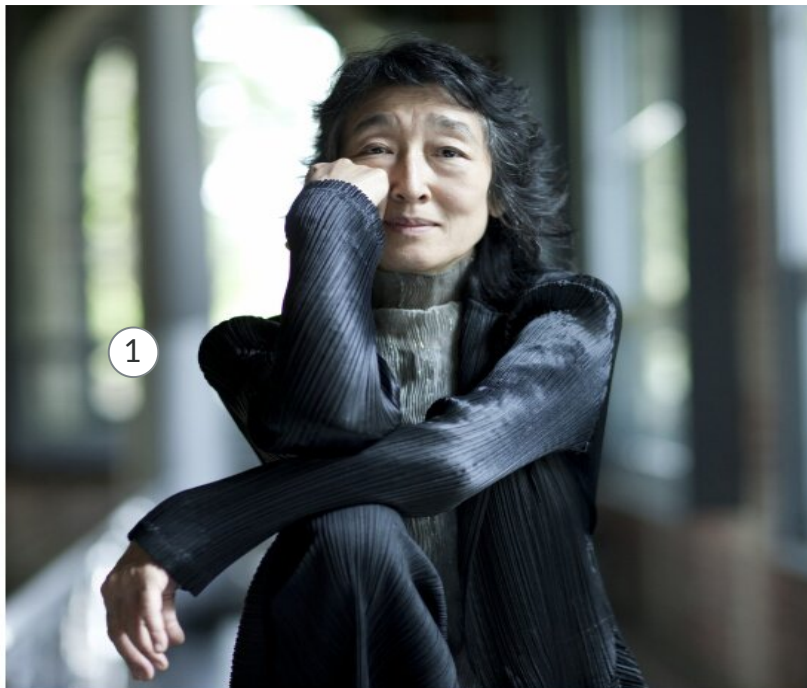
Tryb

w systemie dur-moll jedna z dwóch odmian: skali, gamy, tonacji, także trójdźwięku.

Słownik pojęć został opracowany na podstawie:

encyklopedia.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

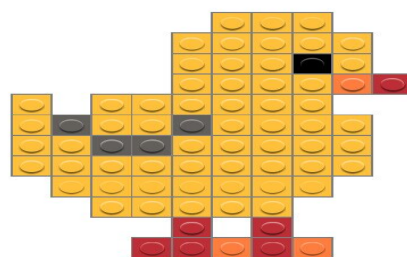
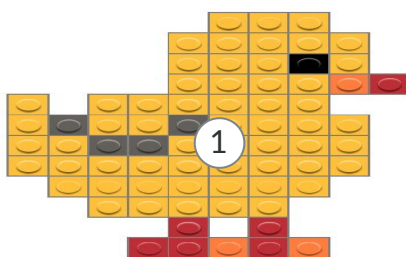
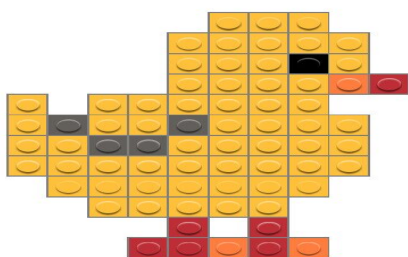
1

Wolfgang Amadeusz Mozart, *Ah, vous dirais-je, Maman* KV265, tonacja durowa

Wykonawca: Mitsuko Uchida

Źródło: Mozart: Complete Edition Box 9: Piano Music

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

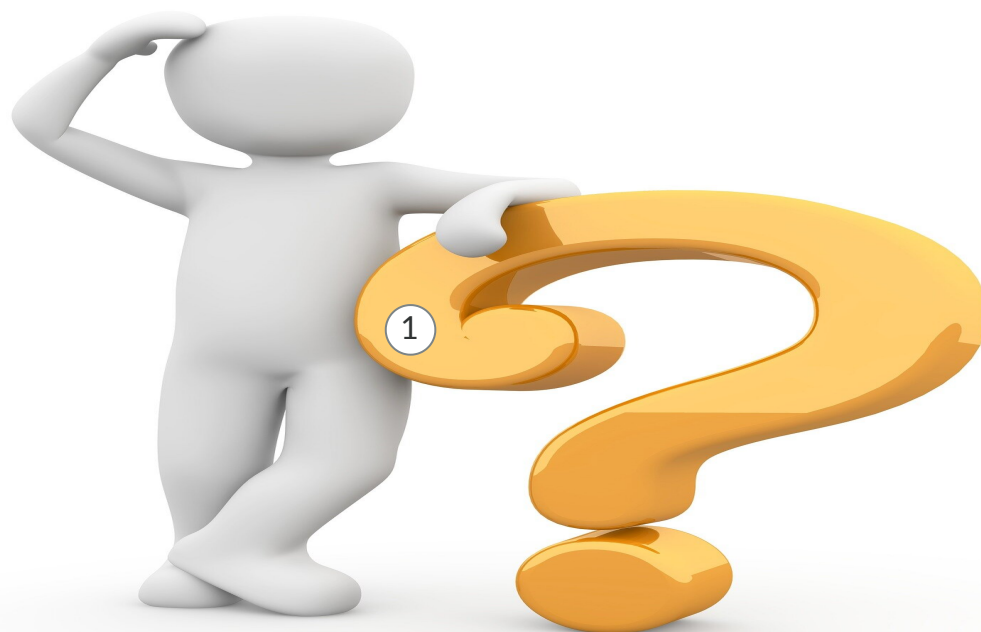
1

Wolfgang Amadeusz Mozart, *Ah, vous dirais-je, Maman* KV265, tonacja molowa

Wykonawca: Mitsuko Uchida

Źródło: Mozart: Complete Edition Box 9: Piano Music

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

1

Symfonia nr 41 (Jowiszowa), autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta

Wykonawca: Boston Symphony Orchestra, Eugen Jochum

Źródło: Mozart: Symphonie Nr 41 C-dur KV 551, Schubert: Symphonie Nr 8 H-moll, D 759

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

1

24 Kaprysy op. 1 Kaprys nr 24 (Tema con variazioni. Quasi presto), autorstwa Niccolò Paganiniego

Wykonawca: Itzhak Perlman

Źródło: Itzhak Perlman: A Portrait

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PihOpyFNN>

Bibliografia

Encyklopedia muzyki, pod red. A. Chodkowskiego, PWN, Warszawa 1995

F. Wesołowski, *Zasady muzyki*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1986